

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ

В статтє раскрываються разнообразные проблемы и аспекты эстетического воспитания молодого поколения при изучении украинской литературы.

Different problems and aspects of bringing up of spirit among young generation in studiing Ukrainian literature are opened in this article.

Проблема естетичного виховання молодого покоління гостро стоїть у сучасному світі. Одним з найефективніших засобів естетичного виховання й духовного збагачення школярів, активною формою їх літературного розвитку є виразне читання. Виразне читання художніх творів на уроках літератури поглиблює сприйняття літературного твору, робить літературний аналіз більш емоційним, веде до розуміння літератури як мистецтва слова. Як зазначає А.І.Капська, “використання виразного читання на уроках літератури створює атмосферу творчого спілкування з мистецтвом літератури і читання, сприяє глибокому емоційному проникненню в ідейно-художню суть твору, формує критичний підхід до тексту і навички інтерпретації, активізує творче бачення учнів” [2, 67].

Важливим джерелом естетичного виховання підлітка є поезія. Значною є роль поетичного слова у вихованні культури мовлення школярів. Як зазначає З.Я.Рез, “лаконічні, образні поезії є прекрасною протиотрутою багатослів’я, мовної неохайності та грубості... Знайомство з поетичним словом не просто збагачує словниковий запас школяра, а й прищеплює відразу до шаблону, словесного штампу, канцелярської сухості у рідній мові” [3,6]. Виразне читання ліричних творів привчає до більш живих фразувань, вільної розстановки пауз, до швидкого перегуку голосів в діалозі та введення численних питальних та окличних інтонацій тощо.

Ліричні твори мають здатність діяти на емоційний світ людини, загострювати почуття, розвивати художні смаки та ідеали. “Поезія відкриває красу світу і дарить її читачеві;

зупиняє мить і повертає її людям; примушує радіти, сумувати та хвилюватися, об'єднує людей у спільному переживанні – відкритті” [3,14].

Читання поезії має свої особливості, обумовлені специфікою жанру. У ліричних творах основна увага зосереджується на внутрішньому стані людини. Їх композиція визначається не розвитком подій, а рухом думок і почуттів, тому мова надзвичайно емоційна, милозвучна, музична. Крім того, поезії пишуться майже виключно віршами.

Виразному читанню ліричних творів передують складна попередня робота. Зокрема, вивчаючи у 8-му класі загальноосвітньої школи поезії Б.Д.Грінченка “Доки?” та “До праці” вчитель може дати школярам завдання, які примусять поміркувати над питаннями, пов’язаними з ідейним змістом та художніми особливостями поезій. Їх мета полягає в тому, щоб викликати інтерес учнів до поезій, поглибити естетичне сприйняття текстів і підготувати їх до виразного читання.

Під час аналізу поезій слід звертати увагу на емоційне звучання творів, на особливості вираження авторської позиції, що дозволить розширити світогляд учнів та тонше відчути і зрозуміти внутрішній світ особистості. Учні повинні з’ясувати, що світ суб’єктивних переживань і світоглядних уявлень ліричного “я” невіддільний від хвилювань за долю України. Не ідеалізуючи український народ у його сучасному соціально-політичному стані, поет засуджує його пасивність. Широко користуючись засобом алегорії, Б.Д.Грінченко насичує зміст віршів різноманітними фактами неволі закутого в рабство люду. Він не може примиритись з тим, що печать покори накладає на знедолені маси тяжка дійсність, імперський спосіб мислення зумовлює їх рабство. Письменник доводить, що такий світопорядок несприятливий для людської особистості, убиває її найкращі якості, спотворює її, перетворюючи народ на “люд занімілий”. Одне з головних питань, що викликало трагіко-драматичне відчуття дійсності - це проблема завмирання національної та соціальної самосвідомості народу.

Щоб викликати активне ставлення учнів до поезії, уникнути загальних міркувань, під час роботи над поетичним твором бажано працювати над розвитком творчого бачення.

Необхідно, щоб за словами школярі навчилися бачити певні образи, картини. Наприклад, у поезії “Доки?” воля виступає найвищою, недосяжною соціальною цінністю:

І кажем всі: давно вже час,
Щоб воля та прийшла й до нас,
А все її нема, не йде, -
А час не жде, а час не жде!.. [1, 5].

Тут відчувається глибокий смуток, викликаний трагічним становищем українського народу. Ліричне “я” поезії гостро і болісно переживає нещастя, неволю людей. Ці переживання перетворюються в естетичний об’єкт, стають домінуючою нотою, яка підкреслює антигуманність світу, в якому панують горе, зло, соціальна нерівність, приниження особистості. Саме з негативним впливом неволі, який відбився на ментальності народу, письменник пов’язує від’ємні риси українського люду: пасивність та неспроможність самому бути господарем у своїй країні.

Ліричне “я” поезії “Доки?” виступає виразником ідеології народу і веде надособистісні роздуми про соціальну та національну неволю українських людей. Йому притаманний глибокий сум з приводу знівеченого, знедоленого, злиденного життя простих людей. Його хвилюють соціальні проблеми доби: підневільне життя народу, соціальна нерівність, загальна дисгармонія суспільних відносин. Але не лише страждання наповнюють душу ліричного “я”, його помисли звернені в майбутнє, він замислюється над тим, яким повинно бути життя, як покращити його умови, зробити їх сприятливими для кожної людини, яка живе в суспільстві. Його вболівання за долю простого люду сполучаються з пристрасною позицією заперечення всякої кривди, яка завдана Україні, її народу.

Важливо, щоб учні не лише самі могли “бачити” образи, а вміли словесно передати своє “бачення”. З метою розуміння поезій митця, перед учнями слід поставити такі завдання: Прочитавши запропонований текст, уявіть собі картини, про які йде мова у творі. Що в тексті підтверджує вашу думку? Чому саме такою ви бачите тогочасну дійсність? Такі завдання розвивають увагу учнів, дають роботу їхній уяві.

Читаючи твір, важливо зупинитись на особливо характерних прийомах поетичного стилю, підкреслити багатство думок, розкрити красу їх словесного вираження. Слід наголосити, що повтор “А час не жде” підкреслює динамічність життя, загострює відчуття необхідності суспільних змін, на цьому акцентують слова “кажемо всі: давно вже час”, а визволення так і не наступає. Тяжкі переживання через відсутність волі підкреслюються психологічною деталлю “а серце змучене болить”.

Бажано, щоб при читанні віршів у школярів формувалось уявлення про різноманітність людських переживань та розвивалась здатність співпереживати. Тому доцільно запропонувати учням подумати, що б вони відчували в подібній ситуації; як вони уявляють психічний стан, який тільки названо в поезії.

Під час вивчення поезії “До праці”, слід звернути увагу на те, що у творі знайшли відображення сподівання письменника на плідні наслідки від невтомної роботи. Автор “не впадає в розпач під впливом “темряви”, “недолі”, його поезія заклична, бадьора, дух оптимістичний, висновком кожної поезії є віра в недаремність своєї праці, що ця праця - боротьба в ім'я прийдешніх поколінь [4, 21]”.

Важливо, щоб такий висновок учні зробили не голослівно, а вдумуючись у словесні образи, відчуваючи авторську позицію. Доцільно поставити учням такі питання: Яким ви бачите суб'єкта лірики?; До якої соціальної групи, на ваш погляд, він належить? Які життєві явища його хвилюють?; Які переживання викликають?; До якого вчинку спонукають?

Бесіда повинна розкрити учням, що ліричне “я” цієї поезії - особистість соціально активна, орієнтована на оточуючий світ, впевнена в необхідності своєї праці, гостро відчуває суперечності суспільства і займає позицію непримиренності щодо існуючої дійсності. Звідси і заклики до одностайності, пронизані запереченням страху, байдужості, покірності, а також сповнені широкого прагнення працювати:

Хоч у неволі й нещасті звікуєм -

Долю онукам дамо!

Ми на роботу на світ народились,

Ми для борні живемо! [1,6].

Соціальне становище ліричного “я” у творі незначається, але, простеживши його реакції на оточуючу дійсність, можна стверджувати, що цій людині притаманні наполегливість, сміливість, рішучість, стійкість духу. Відчуваючи спорідненість з людьми, які не можуть змиритися з гнобленням українського народу, ліричне “я” називає їх “брати”, “браття”, “робітниками щирими”.

Тогочасні суспільні явища автор намагається передати синонімічним рядом: “неволя”, “недоля”, “нещастя”. Цим словам-образам протистоїть антонімічний ряд слів на позначення омріяного майбутнього: “діло святеє”, “щастя”, “доля”. Епітет “святеє” до слова “діло” виражає емоційність громадянських роздумів поета.

Слід наголосити на вихідній думці поета про важливість суспільної праці на користь народу. Це можна зробити, перечитуючи твір з інтонаційним виокремленням слів, що передають впевненість поета в необхідності праці, яка є найважливішим чинником національного відродження.

Отже, виразне читання художніх творів на уроках літератури сприятиме формуванню і розвитку естетичного сприйняття та естетичних смаків, виробленню вміння помічати найсуттєвіше, відчувати радість від поетичного слова. Підготовка до виразного читання, сам процес читання створює атмосферу залучення до мистецтва, допомагає учням глибше осягнути ідейно-художню суть літературних творів. Процес виховання підростаючого покоління, формування світу образного мислення в школярів неможливі без використання виразного читання на уроках літератури.

Література

1. Грінченко Б.Д. Твори: У 2 т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – Т.1: Поезії. Оповідання
2. Капська А.Й. Виразне читання на уроках літератури в 4-7-х класах. – К.: Радянська школа, 1980
3. Рез З.Я. Изучение лирики в школе. – Л.: Просвещение, 1968
4. Яременко В.В. Борис Грінченко // Українська мова і література в школі. – 1963. - №10

РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В статтє анализируются различные методологические подходы к определению сущности понятия «информационная культура»; предлагается собственная трактовка данного социокультурного феномена.

The different methodological approaches for definition of the essence of the notion information culture are analysed. The author gives his own definition of the sociocultural phenomenon.

З погляду макропроцесів, які відбуваються у сучасному суспільстві, актуалізується питання дослідження світоглядних, когнитивних, морально-етичних, психологічних, соціальних, технологічних та інших аспектів інформаційного суспільства отримав у науковій літературі назву інформатизації.

Механізм цього процесу в нашій країні чітко регламентований державною програмою та Законом України “Про концепцію Національної програми інформатизації” у якому, зокрема, акцент зроблено на важливості виконання соціального замовлення суспільства щодо підготовки підростаючого покоління, здатного активно включатися в якісно новий етап суспільного розвитку, пов’язаного з інформатизацією. Наголошується, що це докорінно залежить як від технічної оснащеності навчальних закладів електронно – обчислювальною технікою з відповідним периферійним устаткуванням, навчальним, демонстраційним устаткуванням, що функціонує на базі засобів нових інформаційних технологій, так і від готовності суб’єктів навчальної діяльності до сприйняття постійно зростаючого потоку інформації, у т.ч. і навчальної [6].

У зв’язку з цим актуалізується проблема формування інформаційної культури тих, на кого покладено обов’язок підготовки підростаючого покоління до життєдіяльності в інформаційному просторі через розвиток у них знань, умінь і навичок оперування інформацією, якостей, які б дозволяли

удосконалювати ці знання, умінні і навички відповідно сучасним інформаційним технологіям, світогляду інформаційного суспільства. Мова йде про майбутніх учителів географії як носіїв інформаційної культури, яку вважають [1] властивістю особистості та важливим компонентом її загальної і професійної культури.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що теоретичну основу формування інформаційної культури особистості становить концепція інформаційного суспільства (Д.Белл, Е.Масуда, Х.Маклюен, Б.Нейнус), загальний зміст якої полягає у визнанні сучасним людством пріоритету інформації над речовиною й енергією, об'єктивного існування процесу заміщення матеріально-енергетичних ресурсів інформацією, яка, суттєво їх доповнюючи, допомагає кардинальним чином змінити всю структуру соціальної діяльності. Дана концепція розглядає інформаційне суспільство як цивілізацію, в основі розвитку й існування якої лежить інформація як особлива субстанція з притаманною їй властивістю взаємодії як з духовним, так і з матеріальним світом людини.

Дослідження теоретико-методологічних основ інформаційної культури, набутих широким науковим загалом, дозволяє стверджувати багатоаспектний характер її сутності.

Термін "інформаційна культура" виник у надрах бібліографії, де спочатку тлумачився як "культура споживання інформації" у кращих традиціях "пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань". По-перше ним скористалися К.М.Войханська та Б.А.Смирнова [5] у 1974 р. Еволюціонувало поняття "інформаційна культура" через збагачення своїх значень у процесі взаємодії з понятійним апаратом різних наук. На цій основі сформувалось кілька методологічних підходів до з'ясування сутності інформаційної культури.

По-перше, інформаційну культуру розглядають як процес, що еволюціонує у людському суспільстві у пошуку найбільш оптимальних форм інформаційної взаємодії [3, 4, 8], як результат, якого можна досягти лише на певному рівні розвитку суспільства, яке набуло цілісності в наслідок глобальної інформатизації усіх сфер життєдіяльності [10, 11]. Представники цього методологічного підходу Л.В.Скворцов та

В.А.Виноградов вважають, що інформаційна культура формується як сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання у загальний духовний досвід людства [4]. Відповідно ж поглядам С.М.Оленєва інформаційна культура - це методичний апарат оперування соціальною інформацією, який сформувався у ході еволюції суспільства і накопичив у собі усе різноманіття способів взаємодії людини й інформації [8].

По-друге, інформаційну культуру представляють як елемент макропроцесів, які відбуваються у суспільстві, інструмент регулювання інформаційних процесів [9,10,11]. На цих позиціях знаходиться Є.Г.Силяєва, яка визначає інформаційну культуру особливим аспектом соціального життя, що виступає у якості предмету, засобу і результату соціальної активності, відображує характер і рівень практичної життєдіяльності людей; як результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного виробництва, поширення і споживання об'єктів культури [9].

Таке формулювання інформаційної культури спричиняє, на нашу думку, розуміння її предмету як засобу подолання протиріч соціального характеру через їх інформаційне регулювання і зумовлює вихід на історичну арену соціальних груп, які якісно відрізняються своїм ставленням до інформації.

А.П.Суханов [10,11] декларує тісний взаємозв'язок інформаційної культури і соціальної природи людини, обґрунтовуючи необхідність розгляду такого соціального феномену як інформаційна культура у двох аспектах. У широкому розумінні, на думку автора, її слід трактувати як необхідний компонент історичного процесу, людиноутворюючий фактор, який відіграє важливу роль у розвитку цивілізації. У вузькому сенсі інформаційна культура - це рівень досягнень у сфері інформаційної діяльності, який характеризується кількістю і якістю створеного, тенденціями майбутнього розвитку; це нове мислення, новий підхід до стилю, методів, процесів управління, нове ставлення до інформаційних процесів [10]. На переконання автора для упровадження інформаційної культури потрібні не просто

знання комп'ютерної техніки, а перегляд усієї системи діловодства. Інформаційна культура вимагає ґрунтовної правової основи та продуманої системи виховної та просвітницької діяльності.

По-третє, інформаційну культуру розуміють як самостійний феномен, який має власний предмет, структуру й функціональну самоцінність, що сформувалася еволюційно [2,13], як інфраструктурне явище, яке проникає в усі сфери людської діяльності і здійснює побічні допоміжні функції відносно основних функцій галузей.

Е.Масуда, як один з авторів концепції інформаційного суспільства, визначаючи роль інформації у його еволюції, зазначає, що на вищому ступені розвитку інформаційне суспільство перетвориться на суспільство високого рівня споживання й загального благоденства, і тоді усі проблеми й запити особистості, у тому числі у творчості і самореалізації, будуть реалізуватися за рахунок глобального використання інформації [2].

Подібний підхід до визначення інформаційної культури пропонують І.Г.Хангельдієва, В.Я.Буторин та інші. Відповідно поглядам І.Г.Хангельдієвої інформаційна культура це особливий тип культури, що має глибокі історичні корені і виходить з перших форм отримання, передачі, закріплення, зберігання й використання інформації, як певне знання про світ; і що детермінований безпрецедентним розвитком інформаційних технологій на межі ХХ – ХХІ ст. [13].

На думку В.Я.Буторина інформаційна культура – міра, ступінь, спосіб, характер засвоєння і присвоєння, творення і створення людиною своєї суспільної сутності у ході інформаційної діяльності, пов'язаної у епоху НТР з освоєнням й перетворенням природного і соціального світу, з розкриттям власних інтелектуальних резервів. Тому інформаційну культуру можна вважати мірою розкриття соціальної сутності людини у суспільстві, що знаходиться у процесі інформатизації [2].

По-четверте, аналізуючи інформаційну культуру у широкому розумінні звертають увагу на світоглядні, когнітивні, морально-естетичні, психологічні, соціальні й технологічні аспекти поширення інформації у суспільстві і використанні її

суб'єктом. Вузьке ж тлумачення інформаційної культури обмежується проблемою методів, способів оволодіння знаннями, уміннями, навичками у галузі традиційних й електронних інформаційних технологій [2].

На думку Х.Маклюена еволюція комунікативно-інформаційних засобів оптимізує систему стосунків усього суспільства, збільшує ступінь соціальної свободи людини. А інтенсивність інформаційного обміну здатна попереджувати конфліктний розвиток відносин між окремими структурами суспільства, пом'якшувати соціальні протиріччя. Він обґрунтував значення інформації як однієї з рушійних сил суспільства. Завдяки йому інформація зайняла місце того необхідного елемента у процесі суспільного розвитку, який визначає його циклічний характер, форму закономірного зв'язку між попереднім і наступним станом суспільства [2].

Наведений аналіз доводить, що більшість авторів є прихильниками багатоаспектного підходу до визначення сутності інформаційної культури. Причини такого стану речей варто, на нашу думку, шукати надзвичайно потужному прошарку можливих методологічно правильних її тлумачень.

Дослідження існуючих у літературі поглядів на інформаційну культуру, з'ясування її місця і ролі у системі суспільної культури дозволяють констатувати, що інформаційна культура – це соціокультурний феномен, який сформувався у процесі суспільно – історичного розвитку результатом якого стала поетапна інформатизація суспільства у процесі перетворення його на цивілізацію, основу розвитку й існування якої становить інформація; це складне особистісне утворення, підґрунтя якого становить комплекс знань, умінь і навичок оперування інформацією, якостей, які б дозволяли удосконалювати ці знання, уміння і навички відповідно сучасним інформаційним технологіям, світогляду інформаційного суспільства.

Література

1. А.Атаян. Информационная культура личности в условиях информатизации общества // <http://www/viu-online/ru/science/bulletin/7/page/9.html>.

2. Буторин В.Я. Информационная культура общества и личности // Перестройка: диалектика обновления общества: Сб. науч. Трудов. – Новосибирск, 1990
3. Виноградов В.А., Скворцов Л.В. Создание информационной культуры для Европы. Доклад на VI конференции ЕКССИД, 23 – 25 марта 1991 г. Кантербери, Великобритания // Теория и практика общественно-научной информации. – 1991. - №2
4. Виноградов В.А., Скворцов Л.В. Культура и информация // Теория и практика общественно-научной информации. – 1992. - № 2
5. Войханская К.М., Смирнова Б.А. Библиотекари и читатели об информационной культуре // Оптимизация библиотечно-библиографического обслуживания специалистов: Сб. материалов в помощь разработке проблемы «Библиотека и научная информация». – Л., 1974. – Вып. 2 (28)
6. Закон України “Про концепцію Національної програми інформатизації” // Відомості Верховної Ради. – 1998. - № 27-28
7. Махнина Ф.М. Информатизация в контексте модернизации Российского общества. Дис. На соиск. Уч. Ст. канд., соц. Наук. – Казань, 1999
8. Оленев С.М. Информационная культура на рубеже тысячелетий: преемственность и новации // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. Науч. Конфер. Краснодар – Новосибирск, 11 – 14 сентября 1996 г.: Тезисы докладов. – Краснодар, 1996
9. Силяева Е.Г. Методологические основы взаимосвязей информационной культуры личности и общества // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. Науч. Конфер. Краснодар – Новосибирск, 11 – 14 сентября 1996 г.: Тезисы докладов. – Краснодар, 1996
10. Суханов А.П. Информация и прогресс. – Новосибирск, 1988
11. Суханов А.П., Филоненко В.Г. От гусиного пера к компьютеру. – Новосибирск, 1999
12. Урсул А.Д. Модель устойчивого развития цивилизации: информационные аспекты // НТИ. Серия 2. 1994. - №2

13. Хангельдиева И.Г. О понятии информационная культура // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. Науч. Конфер. Краснодар – Новосибирск, 11 – 14 сентября 1996 г.: Тезисы докладов. – Краснодар, 1996

Н.І. Білоконна

ГРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Игра рассматривается как активное средство социализации младшего школьника в силу его психолого-физиологических особенностей. Выделяются главные функции игры в процессе адаптации учащихся к социальной среде.

Play is conceded as one of the facilities an adaptation of the society personality of younger schoolboy on the strength of its age and psychological-physiological particularities .Described main function of play in the adaptation teaching to the social ambience.

Початкові класи, дитинство – важливий період людського життя. Від того, що було закладено в початковій школі, хто був поруч з дитиною, чому вона навчається, яким стали її душа і серце, залежить яким завтра виявиться сьогоднішній учень, як буде мислити, здобувати знання і застосувати їх в практичній діяльності.

Реформація української освіти у рамках Закону України „Про освіту”, „Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті” та інших нормативних документах передбачає виховання соціально активної гуманістично спрямованої особистості у своїй життєдіяльності керується загальнолюдськими (честь, совість, гідність, соціальна справедливість) і культурно-національними (працелюбність, соборність, добро творчість, суверенність) цінностями [3;4, 6-8].

Ця проблема є надзвичайно актуальною ще й тому, що на думку А. Адлера, „саме школі, ніж сім’ї, легше керувати рівнем соціалізації дітей, оскільки вона ближче до вимог нації і більш незалежна від критики дітей”[1].

Особливого значення для педагогічного розуміння сутності соціалізації дітей набуває вивчення питання виховання дитини як суб'єкта соціалізації. Молодший школяр – це ще не сформований суб'єкт соціалізації; він обмежений у своїй участі в соціальному житті, але поступово, за допомогою спеціальних педагогічних засобів накопичує „Соціальне поле” своєї особистості і усвідомлює себе серед людей, набуває досвіду спілкування, „приймає соціальні цінності”, налагоджує зв'язки з мікро соціумом на рівні підсвідомості. Сучасні науковці (Г.К.Селевко, В.О.Табунська, Л.О.Коч та ін.) звертають увагу на те, що кожна дитина повинна буду подивитися на себе з боку, оцінити свої дії та вчинки, спів ставити свої можливості з тією соціальною роллю, з тим типом поведінки, яких необхідно дотримуватися на даному етапі життя.

Одним із активних засобів соціалізації особистості молодшого школяра можна вважати ігрову діяльність.

Гра, як зазначив Л.С.Виготський, це рівень „внутрішньої соціалізації дитини, засіб засвоєння соціальних норм” [5,54]. Ігрова діяльність охоплює всі сфери життєдіяльності: навчальну, особистісну, сімейну, трудову та ін. Тому використання гри під час різноманітних форм діяльності дозволяє дитині свідомо сприймати себе як особистість; самоствердження, сформувані власні інтереси й уподобання.

Багато численні наукові дослідження (С.М.Карпова, Л.Т.Лисюк, О.С.Дейч, Д.І. Фельдштейн та ін.) свідчать, що гра є найбільш значущою для морально-етичного розвитку дитини, оскільки саме вона забезпечує розвиток норм поведінки, допомагає включатися в систему громадських стосунків та засвоїти систему людського співіснування. Наші спостереження свідчать, що під час гри дитина бере на себе „роль” дорослої людини і виконує певні дії в уявній ситуації, набуваючи при цьому конкретних норм поведінки.

Найбільш цінним, на нашу думку, є те, що всі гравці постійно взаємодіють, спілкуються між собою і поступово накопичують необхідний соціальний досвід поведінки.

У процесі формування культури поведінки молодших школярів О.С. Дейч пропонує виокремити такі функції гри:

моделююча, інформуюча, формуюча, коригуючи та стимулююча [2,37-38].

Моделююча – знаходить свою реалізацію у процесі ознайомлення дітей з різними видами діяльності людей та стосунками, що виникають між ними.

Інформуюча – передбачає ознайомлення дітей з правилами і нормами поведінки, формує у моральні якості особистості.

Формуюча – дозволяє у процесі гри накопичити досвід культурної поведінки.

Корегуючи – дозволяє виявити рівень сформованості культури поведінки молодших школярів та побачити недоліки. Це дозволить вчителю у майбутньому обрати теми занять, форми і прийоми роботи, найефективніші засоби індивідуального виховного впливу на кожного окремого учня.

Стимулююча – функція забезпечує емоційний тон спілкування.

Враховуючи визначні функції, можна стверджувати, що та ігрова діяльність мають величезний потенціал щодо розв'язання проблеми формування культури поведінки учнів початкових класів. А це, в свою чергу, сприятиме успішній соціалізації.

Соціалізація – це надзвичайно широке поняття; це „крок у майбутнє”. Вона передбачає:

- свідоме засвоєння учнями готових форм і способів соціального життя;
- створення (спільно з дорослими та однолітками) власних ціннісних орієнтацій, свого стилю життя;
- підготовку до засвоєння окремих соціальних ролей, норм, позицій та розуміння соціального як загальнолюдської характеристики;
- обов'язковий вихід за межі особистісних досягнень на основі творчості дитини, яка є неперервною [6,49].

Сучасні психологи (Л.О.Коч, В.О.Лабунська та ін.) досліджуючи проблему соціалізації, звертають увагу на функціонально-рольові, емоційно-оцінні та особистісно-змістові відношення під час спілкування з однолітками та дорослими. Якщо це відбувається за допомогою гри, то молодший школяр

має змогу побачити свої дії, оскільки в ній одночасно є самим собою і ще кимсь іншим. Виступаючи в ролі іншої людини, дитині набагато легше проконтролювати свою поведінку, дати їй об'єктивну оцінку. Шкільна практика свідчить, що у реальному житті учні початкових класів здатні не лише співставляти свою поведінку з нормою, але й конструювати свою власну норму, яка тісно пов'язана з саморегуляцією поведінки.

Цінними, на нашу думку, є рекомендації Н.Є. Веракса та О.М. Дьяченко для вчителів щодо основних способів регуляції поведінки дитини в будь-якій ситуації:

- *нормативно-стабілізуючий* спосіб взаємодії з реаліями нашого життя;
- *смыслоутворюючий* спосіб, спрямований на пошук особистісного сенсу та вираження власної позиції відносно конкретної ситуації;
- *перетворюючий* спосіб, спрямований на перетворення дійсності, подолання проблем, що виникають у конкретних ситуаціях [5,14-27].

Учителю початкових класів необхідно пам'ятати вікові особливості своїх вихованців: емоційність, гостре сприйняття зовнішніх впливів; постійне наслідування й копіювання інших, величезна довіра дорослим (впевненість у їхніх знаннях, доброті, справедливості); позитивне ставлення до школи; бажання бути хорошим учнем і отримати похвалу педагога та ін. Це дозволить обрати правильний стиль поведінки з кожним учнем і забезпечити цим самим розвиток кожного школяра як особистості. Ефективність процесу розвитку особистості, тобто її соціалізації, значно підвищується, якщо вчитель спілкується з учнем не лише на уроці, але й у позакласній діяльності (гуртки, масові та групові заходи тощо); максимально використовує ігрову технологію, яка забезпечує кожному вихованцеві позицію активних, творчих учасників.

Отже, вивчивши питання про роль гри у соціалізації молодших школярів, можна констатувати, що у спеціальній літературі є чимало ефективних засобів соціалізації дітей. Використання їх саме у роботі з учнями 1-4 класів неможливо

без ігор, оскільки для цього вікового періоду гра залишається дуже важливим видом діяльності.

Література

1. Адлер А. Наука жити. - К.: Освіта, 1997
2. Дейч О.С. Ігрова діяльність у вихованні культури поведінки молодших школярів// Поч.школа.- 2000
3. Закон України „Про освіту”. – К.: Генеза, 1996
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Знання, 2003
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии.- М.: народ.образование, 1998
6. Фельдштейн Д.И. Социальное развитие в пространстве-времени Детства.- М.: Народ.образование, 1997

Г.Ю.Лаврешина

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ

В статье раскрывается система учебных упражнений по развитию логической культуры старшеклассников на уроках информатики.

In this article opened the system of educational exercises on development of logic culture of senior pupils at lessons of computer science.

В умовах багатогранності й різнобічності інформатизації сучасного життя чимдалі більший інтерес становить логічна культура особистості. Якщо звернутися до школи, то можна побачити, що у багатьох школярів слабо розвинуті інтелектуально-логічні вміння, а це негативно позначається на рівні їхньої логічної культури і результатах навчальної роботи. Для своєчасного усунення цих проблем необхідно приділяти більше уваги різноманітним методикам формування логічної культури.

Запропонована методика використовується з урахуванням таких положень:

- спосіб пред'явлення задач враховує принципи спадкоємності й послідовності в процесі формування логічної

культури й забезпечує поетапне залучення учнів до пізнавальної діяльності на копіювально-відтворювальному, відтворювально-дослідницькому та творчому рівнях;

- ступінь складності пропонованих задач і завдань зростає, при цьому з підвищенням рівня проблемності зростає рівень пізнавальної активності учнів;

- розробка розв'язання задач іде шляхом колективних пошуків “орієнтувальної” основи (алгоритму).

Підготовка до пропонованої методики повина базуватися на сучасній теорії навчання – теорії поетапного формування розумових дій (П.Я.Гальперін, Н.Ф.Талізін та інші).

Методика формування логічної культури передбачає вивчення та застосування логічних операцій, таких як серіація, класифікація та аналогія. Оскільки з серіацією, за результатами спостережень, учні впорюються добре, а класифікація й аналогія є більш складнішими логічними операціями, котрі вимагають для свого формування значного часу й підготовленості учнів, тому формуванню саме цих і низки інших логічних операцій приділимо особливу увагу.

Спинимося детально на кожній із перелічених вище логічних операцій.

Метою першого, мотиваційного, етапу є збудження інтересу до самого пізнавального процесу. Для цього етапу характерна висока допитливість, ситуативний інтерес.

В роботі з учнями дуже важливо враховувати вікові особливості, тому необхідний тісний контакт зі шкільним психологом, ознайомлення з психологічною картою розвитку учня, взаємодія із вчителями молодших класів, які добре знають своїх недавніх випускників.

Для того, щоб на уроці учневі було цікаво, щоб сказане легко запам'ятовувалося, необхідно широко застосовувати дидактичні ігри, в процесі яких розвивається мислення учнів, закріплюються набуті знання. Наприклад, гра “Придумай найкращий спосіб кодування”.

Важливе значення при підготовці до занять є добір аргументів для переконання дітей у необхідності знати даний матеріал і в його важливості.

Залежно від змісту треба дібрати спосіб для зв'язку нового з життєвим досвідом школяра, того, що він уже знає, розуміє, вміє, з тим, чого він може досягти, пояснювали, чому ці знання потрібні учневі. Якщо учень знає, що матеріал треба зрозуміти, вивчити для роботи на комп'ютері – це і є мотивація дії, - він засвоює його дуже швидко й охоче.

Для створення позитивної мотивації необхідна також настановленість на успіх, надія школяра на позитивний результат, і вчителєві дуже важливо не зруйнувати цю надію.

Не другорядну роль у створенні позитивної мотивації відіграють проблемні ситуації, засновані на міжпредметних задачах.

Так, формування операцій аналізу й синтезу можна розпочати з такої міжпредметної задачі:

Задача 1.

Поясніть, у чому полягає спосіб кодування інформації

8456 ----> 6802

1637 ----> 2264

4372 ----> 8644

1234 ----> 2468

Для відповіді на запитання задачі учням необхідно проаналізувати вихідні дані й результати кодування й з'ясувати, в чому полягає головне, тобто спосіб кодування.

Для формування операції аналізу учням пропонують такі алгоритмічні приписи:

- 1) розчленувати виучуваний об'єкт на складові елементи (ознаки, властивості, відношення);
- 2) дослідити окремо кожний елемент;
- 3) якщо треба, включити виучуваний об'єкт у зв'язки та відношення з іншими;
- 4) скласти план вивчення об'єкта в цілому.

Оскільки мислення в усіх учнів різне й одним для правильної відповіді на запитання вищенаведеного завдання досить указаних чотирьох вхідних даних, а іншим потрібні додаткові відомості, то найкращим способом індивідуалізувати діяльність дітей є комп'ютерна реалізація цієї задачі та її подібних. Після того, як учень з'ясовує для себе спосіб кодування, він працює у режимі контролю, тобто видає

відповіді на вхідні дані, запропоновані комп'ютером. У разі правильної відповіді на контрольні запитання учень переходить на наступний, складніший рівень.

Оскільки аналіз передбачає виокремлення головного, то при формуванні аналізу кожен учень може одержати картку, що містить орієнтовну основу вказаної дії (виокремлення головного):

- 1) виконай аналіз умови;
- 2) виконай аналіз даних і шуканих величин з метою з'ясування їхнього смислу й одержання загальної картини про них;
- 3) відокрем головне від другорядного (здійсни сортування матеріалу);
- 4) проведи аналіз плану розв'язання задачі: перевіри правильність плану, подумай над його поліпшенням;
- 5) проведи аналіз розв'язання: перевіри його обґрунтованість за допомогою зіставлення розв'язання з окремими частинами умови задачі і з умовами задачі в цілому;
- 6) проаналізуй результат: перевіри узгодженість результату з умовою задачі.

При формуванні операції синтезу учням необхідно пояснити, що синтез нерозривно пов'язаний з аналізом і полягає в об'єднанні властивостей, одержаних у результаті аналізу.

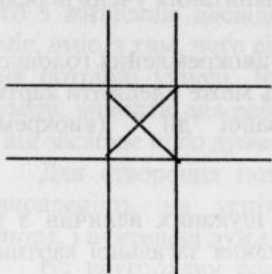
Задача 2.

Якою є виграшна стратегія гри в хрестики – нулики на дошці 3×3 ?

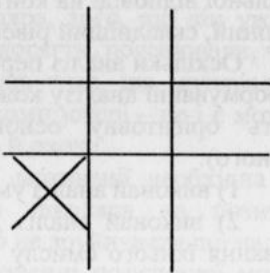
В основі розв'язання задачі лежить перебір, схема якого полягає в перегляді всіх можливих розв'язань задачі. Виникає проблема скорочення організації повного перебору, доповнення його спеціальними критеріями спрямованого пошуку.

Для скорочення повного перебору важливим є аналіз першого ходу, виокремлення істотних ходів і відкидання неістотних. У процесі евристичної бесіди з учнями можна дійти до висновку, що той, хто починає, може зробити лише три відмінних один від одного ходи: в центр, кут, зайняти бокову клітинку (той, хто починає, ставить хрестик).

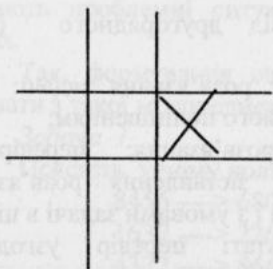
1)

2)

3)

Таким чином, розв'язуючи цю задачу на уроці інформатики, вчитель має змогу поряд з відпрацюванням методу перебору й пошуку виграшної стратегії ефективно розвивати логічні операції: аналіз, виокремлення головного, абстрагування.

Ускладненням попередньої задачі є задача 3.

Задача 3.

Дев'ять карток із цифрами від 1 до 9 викладаються на стіл. Гравці по чергову беруть по одній картці. Виграє той, хто першим візьме три картки, сума значень яких дорівнює 15. Якою є виграшна стратегія у цій грі?

2	9	4
7	5	3
6	1	8

Таким чином, при розв'язуванні задач 2, 3, згідно з теорією ПФРД П.Я.Гальперіна, формування вищеназваних логічних операцій відбувається в шість етапів: мотиваційний (нетрадиційна, ігрова постановка задачі), з'ясування ООД (робота з інструкційними картками), виконання дії в матеріалізованій формі (реальна гра двох учнів з виготовленим "магічним" квадратом), виконання дії у плані голосного мовлення (робота на комп'ютері з проговорюванням), виконання дії в плані мовлення подумки (тиха робота на комп'ютері). Окремим учням удається працювати й на шостому етапі: виконання дії подумки.

Задача 4.

За допомогою цієї задачі формується логічна операція: порівняння.

Слова (риба, клин, нитка, небо, док, буси, тор, сітка, річка) надруковані на окремих картках, які лежать на столі, написали вгору. Виграє той, хто першим візьме три картки зі словами, що мають спільну букву.

<i>док</i>	<i>клин</i>	<i>ріка</i>
<i>буси</i>	<i>небо</i>	<i>риба</i>
<i>сітка</i>	<i>нитка</i>	<i>тор</i>

Тут учням треба встановити таку суттєву властивість: будь-які три слова, що стоять в одному ряду, одному стовпчику, чи одній діагоналі і мають спільну букву. Будь-яка інша трійця слів жодної спільної букви не має. Далі необхідно абстрагуватися від решти несуттєвих властивостей, а потім сформулювати судження: гра аналогічна грі в хрестики - нулики, тобто виграшна комбінація в картках відповідає виграшному розташуванню хрестиків або нуликів – зайняти рядок, стовпець чи діагональ.

У розв'язанні вказаної задачі обов'язково потребується його аргументація.

Орієнтовну основу логічної операції порівняння можна записати на інструкційних картках таким чином::

- 1) використовуючи спостереження й аналіз, виокремлюючи властивості об'єктів вивчення або їхніх частин;
- 2) встановити спільні й суттєві властивості (ознаки);

- 3) встанови відмінні й несуттєві властивості об'єктів;
- 4) сформулюй підставу для порівняння (задане або виокремлене серед істотних ознак);
- 5) зістав об'єкти або їхні частини за даною підставою;
- 6) сформулюй висновок.

Таким чином, формування логічної культури школярів проходить успішне в межах спеціально сконструйованої системи, що вбирає в себе методологічну, теоретичну, методичну й практичну підготовку. В основу такої системи покладено послідовно нарощуваний ступінь проблемності задач і завдань, їх міжпредметну спрямованість, а також паралельне на зростання ступеня самостійності старшокласників у процесі їх виконання. Запропоновані приклади задач та подібні їм необхідно застосовувати при вивченні курсу інформатики.

№	Завдання	Рішення
1	Задано два множини: $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $B = \{2, 3, 4, 5, 6\}$. Знайти $A \cap B$.	$A \cap B = \{2, 3, 4, 5\}$
2	Задано два множини: $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $B = \{2, 3, 4, 5, 6\}$. Знайти $A \cup B$.	$A \cup B = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$
3	Задано два множини: $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $B = \{2, 3, 4, 5, 6\}$. Знайти $A \setminus B$.	$A \setminus B = \{1\}$
4	Задано два множини: $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $B = \{2, 3, 4, 5, 6\}$. Знайти $B \setminus A$.	$B \setminus A = \{6\}$

ЗМІСТ

1. **М.Г.Вієвська, Л.О.Савченко.** Студент XXI століття: ціннісні орієнтації.....3
2. **Л.І.Крамаренко.** Інтерес до педагогічної теорії – важлива передумова підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності.....8
3. **О.С.Білоус.** Дидактичні умови формування творчої активності майбутніх педагогів у системі особистісно-орієнтованого навчання.....17
4. **Н.В.Омельченко.** Мотивація навчально-дослідницької роботи в особистісно-орієнтованому навчанні.....24
5. **Л.П.Гапоненко.** Ігрова діяльність в системі підготовки студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування.....30
6. **О.В.Попруга.** Особистісна спрямованість практичних занять з англійської мови в умовах педуніверситету.....35
7. **О.О.Гаврилюк.** Комунікативний потенціал як основна складова культури спілкування майбутніх вчителів 41
8. **Л.С.Коржова.** Дослідницькі уміння як показник готовності студентів вищої школи до творчої роботи.....47
9. **В.В.Іванова.** Формування готовності майбутніх вчителів математики до творчої педагогічної діяльності.....54
10. **І.О.Пальшкова.** Теоретичні засади формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в період педагогічної практики.....61
11. **Н.А.Овчаренко.** Формування вокальної культури в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя музики.....70
12. **Ю.О.Саунова.** Сучасний стан проблеми формування екологічної культури майбутніх вчителів біології.....77
13. **О.Б.Потапенко.** Проблема формування людської особистості в творах українських мислителів другої половини XVII століття.....86
14. **Г.Б.Штельмах, О.Б.Поліщук.** Принцип гуманізації та психологізації педагогічного менеджменту як основа реалізації особистісно – орієнтованого навчання під час процесу професійної перепідготовки педагогічних кадрів..92

15. **Р.В.Кондратенко.** Відповідальність як важливий показник вихованості особистості дитини 97
16. **Ю.В.Рева.** Психолого-педагогічне управління активністю учнів як форма розвитку соціально значущих якостей особистості школяра.....103
17. **А.М.Король.** Педагогічні умови формування готовності учнів до творчої діяльності.....113
18. **І.В.Лов'янова.** Дослідження рівнів сформованості інтелектуальних умінь старшокласників.....121
19. **О.В.Бугрій.** Про співвідношення між розумовим розвитком і розумовим вихованням.....128
20. **Н.О.Чувасова.** Діалог як засіб розвитку творчої особистості учнів.....136
21. **В.В.Морозов.** Навчальний діалог як передумова готівності майбутніх педагогів до діалогічного навчання школярів.....144
22. **І.А.Кравцова, Л.Р.Шпачук.** Дидактичні умови формування читацької самостійності молодших школярів.....149
23. **О.В.Бондаренко.** Готовність до краєзнавчої освіти: зміст та структура.....155
24. **О.В.Комарова.** Біологічна наука та навчальний предмет: проблеми взаємозв'язку.....163
25. **Н.В.Волкова.** Умови формування інформаційної культури молоді.....170
26. **Л.В.Задорожна.** Навчальні функції історичних документів.....179
27. **М.В.Вікторова.** Методика вокально-хорової роботи з учнями на уроках музики.....190
28. **І.В.Іванченко.** Основні форми роботи над дикцією в процесі вокально-хорового виховання учнів на уроках музики.....200
29. **Г.О.Зброй.** Музично-естетичне виховання в сім'ї.....209
30. **Т.В.Андріанов, В.І.Марчик., В.Е.Андріанов.** Формування позитивного ставлення до уроків фізичної культури у школярів.....216
31. **О.Б.Каневська.** Щодо питання про український виховний ідеал.....220

32. **Н.П.Мещерякова.** Роль видатних діячів культури і освіти кінця ХІХ – початку ХХ століття в боротьбі за українську школу і національне виховання.....228
33. **І.Г.Сафонова.** Формування духовності учня засобами творчої атмосфери школи та родини.....234
34. **Т.О.Дороніна.** Проблема інституалізації курсів із гендерних питань у практику вищої школи.....246
35. **К.Д.Туманян.** Оновлення змісту вищої економічної освіти в Україні наприкінці ХХ століття.....254
36. **Н.Є.Коломієць, Н.В.Яременко.** Естетичне виховання учнів середніх класів засобами виразного читання.....261
37. **О.В.Ганчук.** Різні підходи до визначення поняття “інформаційна культура” в науковій літературі.....266
38. **Н.І.Білоконна.** Гра як засіб соціалізації особистості молодшого школяра.....272
39. **Г.Ю.Лаврешина.** Формування логічної культури старшокласників при вивченні інформатики.....276

Наукове видання

**ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ**

**Збірник наукових праць
Випуск 7**

Українською мовою

Головний редактор:

В.К.Буряк

Відповідальний за випуск: заступник головного редактора

Л.В.Кондрашова

Підписано до друку 01.04.2004.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Ум.- др.арк.- 17,5. Ум.- вид.арк. – 14.

Тираж 500 прим.

Криворізький державний педагогічний університет.

50086 Україна, м. Кривий Ріг, пр. Гагаріна, 54.

Друкарня СПД Щербенок С.Г.

50027 Україна, м. Кривий Ріг, вул.Рокосовського, 5.

т.(0564) 922-077.